

סוגיות בדף היומי

ב"ב קמ"ט: "תנן הכותב כל נכסיו לעבדו יצא בן חורין, שייר קרקע שהוא לא יצא בן חורין"

משתחררת בשטר שחרור זה אבל בנה נשאר עבד. מקשה השואל בשו"ת אבני נזר: הרי הרמב"ם וכך גם הרי"ף שניהם פוסקים את דברי המש' במס' פאה להלכה, כל שלא כרות גיטא – כל שטר שיש לאדון זכות בשטר, והוא אמור לעשות שימוש בשטר לטובתו, חסר בזה בשטר שחרור, ולכן אדם שנותן שטר שחרור לעבדו ומשייר לעצמו קרקע מסוימת שוב אין זה שטר שחרור, א"כ כאן אילולא היה האדון מוסיף וולדך עבד היינו מבינים שהשחרור כולל גם את הוולד שהרי הוא משחרר את כולה, וכיון שהאדון הוסיף בשטר וולדך עבד הרי שהאדון עצמו יאלץ לעשות שימוש בשטר אם יתעורר ויכוח ביחס לוולד, והוא יזכה בוולד משום השטר, נמצא שהשטר משרת גם את האדון, כיצד א"כ משתחררת השפחה בשטר כזה שיש בו גם זכות לאדון והרי לאו כרות גיטא, כיצד יכולים הרי"ף והרמב"ם לפסוק גם את המש' בפאה ולנמק משום דלאו כרות גיטא, וגם לפסוק את ההלכה שהכותב שטר שחרור לשפחתו מעוברת וולדך עבד דבריו קיימים.

האבני נזר מציין את דברי הרמ"ה כאן במס' ב"ב המוסף בהסבר דברי הגמ' כך: בעינן דלא משייר בעל מידי בכל מה דאתי בה בגיטא לעבדא, ואי שייר ביה זכותא לנפשיה לאו כריתות הוא. מדייק האבני נזר שהחיסרון של לאו כרות גיטא זה רק כאשר השייר אותו משייר האדון לעצמו הוא בנגוד למה שהוא הקנה לעבדו, אם הוא כתב כל נכסיו לפלוני עבדי ואח"כ הוא הוסיף חוץ מקרקע פלונית הרי שהתוספת ממעטת את מה שנא' בתחילת הדברים, הרי זה ממעט בכל מה דאקני ביה בגיטא לעבדא, הוא הקנה לעבד ע"י השטר הזה את כל נכסיו, והוא הוסיף תוספת שממעטת בהקנאה, כאן הסיבה שיכול האדון לומר לשפחתו המעוברת הרי את בת חורין וולדך עבד הרי"ז משום שעובר לאו ירך אמו הוא, אילו היה הדין שעובר ירך אמו, כשם שאדם לא יכול לומר לשפחתו הריני משחררך חוץ מאת ירך וכל כיו"ב, לא יוכל גם האדון לומר לשפחתו הרי את בת חורין וולדך עבד, כל הדין שהאדון יכול לומר וולדך עבד בנוי על כך שאנו אומרים עובר לאו ירך אמו, כאשר הוא יוצא לאוויר העולם, כיון שהעובר הוא גוף נפרד מן האם, תרי גופי נינהו, אנו אומרים שיכול האדון לשחרר את השפחה ובו בזמן לא לשחרר את הוולד, אם כך, טוען האבני נזר, אין כאן חסרון של לאו כרות גיטא, שהרי כאשר הוא אמר הרי את בת חורין, אין בהכרח בתוך דבריו גם הוולד, שהרי הוולד הוא גוף נפרד, כאשר הוא משאיר את הוולד לעצמו והוא אומר ולדך עבד, אין כאן שיור במה דאקני ביה לעבדי, השיור הוא לא כנגד מה שניתן לעבד, דבר כזה לא נחשב ללאו כרות גיטא, ע"כ תשובתו העמוקה של בעל האבני נזר.

[האדמו"ר מטאלנא שליט"א]

ב"ב קמ"ט: "קא מגמרי טענתא לאינשי ומפסדי ליה"

קיים והוי בני אשיתא רעיעתא דעניי, והוי זבין ירקא דפייש בערב שבת, ובשביל זה נתחייב בהשתדלות יתירא. וגם רב מרי לא היה קפיד בזה, שידע שבמעות מתעביד צדקה וחסד, ורב מרי היו מזונותיו מצויות וכדמשמע קצת ב"מ ע"ג ב'. ויתכן דהא דאמרו בגמרא "ובי רב הוה" היינו דאי לא היה בי רב, לא הוי רבא משתדל לעכבם, דחשיב אחר הבצע, אבל בי רב הוה וידע דמעשיו לשם שמים, ולא קפיד.

[יוסף דעת]

אנו יודעים שעבד כנעני קונה את עצמו מיד אדונו בשטר שחרור, אדם שעמד וכתב את כל נכסיו לעבדו, דהיינו שהוא כתב בשטר הריני מקנה את כל נכסי לעבדי, והוא נתן את השטר לאותו עבד, אנו אומרים שהעבד יצא לחרות, שהרי העבד אף הוא חלק מהנכסים, וכיון שהאדון אמר שהוא נותן את כל נכסיו אל אותו עבד, והוא נתן את השטר לעבד, קונה העבד את עצמו כבן חורין וכך גם את כל נכסיו אדונו. אבל אם בתוך השטר נאמר שהוא נותן את כל נכסיו לעבדו מלבד קרקע מסוימת שהוא משאיר אותה לעצמו, בזה אנו אומרים שהעבד אינו משוחרר, וסוג' הגמ' מאריכה לבאר את סיבת הדבר מדוע שהעבד לא ישתחרר כאשר האדון משאיר לעצמו זכות בקרקע פלונית. בדף ק"נ: אומרת הגמ' כך: "אנן משום דלאו כרות גיטא מתנינן לה". מסקנת הגמ' שהסיבה מדוע אין העבד יוצא לחרות כאשר נא' בשטר חוץ מקרקע פלונית הרי זה משום שאנו מוצאים חסרון של כריתות באותו שטר שחרור, שטר שחרור של עבד נלמד מגט כריתות של אשה. בגט כריתות של אשה נא' "וכתב לה ספר כריתות" ולגבי שחרור שפחה כנענית נא' "או חופשה לא ניתן לה" ואנו לומדים "לה" "לה", בג"ש כשם שאשה יכולה להתנתק מבעלה ע"י גט כריתות כך גם ע"כ מיד אדונו. ג"ש זו מאלצת אותנו גם להתייחס אל כל שטר שחרור כאילו הוא גט כריתות, וכל הדינים של גט כריתות שייכים גם לשטר שחרור, אי לכך ברגע שבעל השטר דהיינו אדונו של העבד, משאיר לעצמו איזו שהיא זכות הכתובה בשטר אנו אומרים שיש כאן חסרון של כריתות, הרי האדון ישתמש גם הוא בעתיד בשטר בכדי להוכיח לעבד שהקרקע המסוימת עדיין היא שלו, נמצא שהשטר משרת לא רק את המקבל, דהיינו את העבד, אלא גם את הנותן דהיינו את האדון, ובכדי שהשטר שחרור יחשב לגט כריתות אנו צריכים שבשטר לא תהיה שום זכות לנותן השטר, השטר צריך מעתה ואילך לסמן את הכריתות, ולכן כל שטר שחרור או גט אשה שיאמרו בו דברים שמזכים את הנותנים, את הבעל או את האדון ימצא הגט פסול משום שחסר בכריתות, כך מסביר כאן הרשב"ם בשם ר"ח ובשם רבותיו, וכך גם מסביר כאן הרי"ף ובמס' גיטין, למרות שבראשונים נאמרו סברות נוספות, זהו ההסבר שנפסק גם להלכה ברמב"ם.

הגאון בעל האבני נזר בחלק אבן העזר בס' קפ"ה מביא קוש' עצומה על דברי גמ' אלו בשם חתן אחותו רבי יעקב, הגמ' במס' קדושין בדף סט. מביאה ברייתא "האומר לשפחתו מעוברת הרי את בת חורין וולדך עבד דבריו קיימים" מדובר באדם שרצה לתת שטר שחרור לשפחתו המעוברת אבל הוא מעוניין שהוולד של השפחה ישאר עבד, נותן הוא את השטר שחרור לשפחה והוא כותב בשטר הרי את בת חורין וולדך עבד. ההלכה היא שהיא

ב"ב קמ"ט: "קא מגמרי טענתא לאינשי ומפסדי ליה"
זו לשון החזו"א זצ"ל [לקוטים חו"מ כא]: "לכאורה קשה, הא כל מזונותיו של אדם קצובין לו, כדאמר לעיל י' א, אלא שהאדם חייב בעשיה בעניינו של עולם, והכא אין ראוי לת"ח להשתדל להפסיד את רב מרי. ואע"ג שאם מת איסור, לא היה רבא חייב למסור לרב מרי, ואם היה מוסר אין רוח חכמים נוחה הימנו כמו שכתבו תוס', מכל מקום אם איסור נותן לבנו מחיים אין נכון להפסידו. ואפשר דרבא היה לו צורך למעות בשביל צרכי ציבור, דהא בתענית [כ, ב] אמר רבא כולה מצינא מקיימנא, ובודאי